

## NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA GƏNCƏ DÖVLƏT TARİX-DİYARŞÜNASLIQ MUZEYİNİN QƏDİM DÖVR EKSPONATLARI

İlahə Həsənova,  
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin  
muzeşünaslıq ixtisası üzrə II kurs magistr  
E-mail: [ilahe-hesenova-2015@mail.ru](mailto:ilahe-hesenova-2015@mail.ru)

Uzun tarixi inkişaf yolu keçmiş muzeylərin cəmiyyətdə sosial-mədəni rolu yüksəkdir. Muzeylər tarixin müxtəlif dövrlərinə məxsus maddi mədəniyyət nümunələrini qoruyub saxlamaq, onları düzgün şəkildə nümayiş etdirməklə yanaşı, həm maddi mədəniyyət nümunələrinin gələcək nəsllə ötürülməsini təmin edən ən etibarlı bir məbəddir. Müstəqillik dövründə dünya muzeylər şəbəkəsinə inteqrasiya edən Azərbaycanın ilk muzeyləri ötən əsrin əvvəllərindən etibarən yaranmağa başlasa da, "burada muzey və onun sələfi sayılan kolleksiyaçılıq ənənələrinin kökü çox qədimlərə gedib çıxır. Respublika ərazisində aparılmış arxeoloji qazıntılar nəticəsində ayrı-ayrı bölgələrdə zinət əşyaları və qiymətli metallardan hazırlanmış sikkələrdən ibarət çoxlu sayda dəfinə aşkar edilmişdir" (1, sah. 97). Artıq Azərbaycanda muzeylərin fəaliyyəti ilə bağlı zəngin hüquqi-normativ baza formalaşmış. Dünya təcrübəsini mənimsəyən, beynəlxalq qanunvericilik aktlarına qoşulan Azərbaycan Respublikası mədəni irsin qorunması sahəsində bir sıra qanunlar qəbul edib. Xüsusilə də "Azərbaycan Respublikasının "Muzeylər haqqında" qanununun qəbulu ölkədə muzey işi istiqamətləri üzrə fəaliyyətə geniş imkanlar açır. O cümlədən "1989-cu ildə Bakıda təməli qoyulmuş "Rinay" özəl muzeyindən sonra 2002-ci ildə ikinci miniatur kitab özəl muzeyinin təşkili, ölkədə Heydər Əliyev siyasi irsinin öyrənilməsi, azərbaycanlıq məfkurəsinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə yaradılan Heydər Əliyev muzeyləri ölkəmizdə muzey şəbəkəsinin genişləndirilməsi sahəsində mühüm hadisə kimi qiymətləndirilməlidir" (2, sah. 6-7).

Müasir Azərbaycan muzeylərinin artıq bir əsrə yaxın iş təcrübəsi vardır. Belə ki, "1927-ci ildə Arxeologiya Komitəsinin Tarix, İncəsənət və Təbiət Abidələrinin Mühafizəsi Komitəsinə çevrilməsindən sonra Azərbaycan Dövlət Muzeyi ilə birlikdə ayrı-ayrı regionlarla birgə ekspedisiyalar vasitəsilə fəaliyyət göstərən muzeylərin fond və ekspozisiyaları zənginləşdirildi. Fəaliyyətini genişləndirən muzeylərin sayı hələ 1930-cu ildə 8-ə çatdırılmışdı. Bunların sırasında Azərbaycan Dövlət Muzeyi (1920), Azərbaycan Dövlət Kənd Təsərrüfatı Muzeyi (1923), Naxçıvan Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi (1924), Nizami adına Gəncə Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi (1924), Lənkəran Tarix Muzeyi (1924), Şəki Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi (1926) və Göygöl Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyini (1928) göstərmək olar" (3, sah. 72). XX əsrin 20-ci illərindən sonra qurulan muzeylər şəbəkəsi içərisində tarix-diyarşünaslıq muzeyləri

mühüm yer tuturdu ki, bu mənada əsası 1924-cü ildə qoyulmuş Nizami Gəncəvi adına Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyinin fəaliyyəti Gəncə bölgəsinin tarixi-mədəni həyatını öyrənmək baxımından xüsusilə təqdirəlayiq bir mədəniyyət hadisəsi idi. Muzeyin yaradılmasında Gəncə seminariyasının müəllim və tələbələri fəal iştirak etmişlər ki, onlardan İ.Cəfərzadə, S.Seyidov, C.Rəfibəyov və F.Məlikovun adı xüsusilə vurğulanmalıdır.

Gəncə Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi hazırda yerləşdiyi binaya 1972-ci ildə köçürülüb. Vaxtilə həmin bina Cavad xanın nəticələri İsmayıl xan və Adil xan Ziyadxanovların şəxsi mülkü idi. Hazırda 30 mindən çox eksponata malik muzeyin ekspozisiyasında Gəncənin ən qədim dövrlərindən başlamış son zamanlarına qədər olan tarixi, arxeoloji tapıntı nümunələri, maddi-mədəniyyət abidələri, etnoqrafik, epiqrafik, numizmatik nümunələri ümumilikdə 18 salonda nümayiş etdirilir.

Qeyd edək ki, adicəkilən mülkün sahibləri, adları Azərbaycanın milli istiqlal tarixinə düşmüş Ziyadxanov qardaşlarının (Gəncənin sonuncu müstəqil xanı Cavad xanın nəvəsi Əbülfət xan Ziyadxanovun oğulları) ulu babalarına aid ekspонатların nümayişi üçün muzeydə ayrıca salon yaradılıb (4, sah. 239).



Hazırda 972 kv. m sahəsi olan muzeyin salonları qədim və müasir dövr şöbələrindən ibarətdir. Əsas fondunda 24 785 eksponat vardır ki, bunlardan 4483-ü arxeoloji, 1648-i etnoqrafik, 392-si rəssamlıq, 9-u heykəltəraşlıq, 2753-ü fotosəkil, 9259-u sənəd, 1984-ü kitab, 816-sı vətənpərvərlik, 3441-i numizmatik nümunələrdir. Qədim dövr şöbəsi Azərbaycanın ən qədim zamanlarından XIX əsrin sonlarına qədərki tarixi əks etdirir.

Qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə malik olan və əlverişli təbiə-coğrafi ərazidə yerləşən Azərbaycanın qədim dövrünə aid ekspонатların nümayiş etdirildiyi şöbənin 1-ci salonunda paleolit, neolit və tunc dövrlərinə aid müxtəlif arxeoloji materiallar sərgilənir. O cümlədən ekspozisiyada Azix mağarasının görünüşü və həmçinin bu mağaradan tapılmış Azixantropun – 350-400 min il bundan əvvəl yaşamış insanın alt çənə sümüyünün bir hissəsinin və Azix mağarasının 45 növdən artıq müxtəlif heyvan sümükləri qalıqları nümunələrinin fotosəkilləri nümayiş etdirilir. Habelə ekspozisiyada Mingəçevir SES-in tikintisi (R.Qaziyev. 1946-1953-cü illər) zamanı tapılmış paleolit dövrünə aid cənub filinin fotosəkli, cənub filinin daşlaşmış çənə sümüyü, omba sümüyü, diz qapaq sümüyü və maral buynuzu da yer alır.

Diqqətli Azərbaycanda aparılan paleolit problemi üzrə tədqiqat işlərinin beynəlxalq xarakter almasına yönəldən arxeoloqların yazdığına görə, bu ərazilərdəki "paleolit düşərgələri dünyada ehtimalabənzər ki, düşərgələrin çöküntülərində mədəni təbəqələr tarixi ardıcılıqla əmələ gəlib və arxeoloji tapıntıların biri digərini tamamlayır. Bu da ibtidai insanların həyat tərzini, alət hazırlama texnikasını, onların inkişaf xüsusiyyətlərini, daş dövrünün heyvanat aləmini və təbii-coğrafi şəraitini öyrənmək baxımından müstəsna elmi əhəmiyyət daşıyır" (5, sah. 13).

Muzeyimizin ekspozisiyasında təsərrüfatda istifadə olunan toxayabənzər alətlər, sürtkəclər, oraq diş kimi istifadə olunan mikrolit lövhələr və sair bu kimi dəyərli ekspонатlar qorunub saxlanılır və sərgilənir.

Azərbaycanın qədim əhalisinin metalla tanış olması onların həyatında əhəmiyyətli rol oynayırdı. Eneolit dövründə insanlar mis külçənin döyülmə xassəsini icad edərək ondan əşyalar hazırlamağa başlamışdılar. "Qədim Azərbaycan ərazisində metalla ilk tanışlıq eneolit dövründən başlasa da, tuncun, dəmirin, sonralar isə nəcib metalların istehsal texnologiyalarının mənimsənilməsi zinət-bəzək əşyalarının hazırlanmasında böyük çevriliş yaratdı. Arxeoloji qazıntılar nəticəsində Azərbaycanın antik və orta əsr abidələrindən əldə edilmiş külli miqdarda bəzək və zinət nümunələri burada istehsal texnologiyasının təkmilləşdiyini göstərir" (6, sah. 143).

Eneolit dövründə mübadilənin inkişafı nəticədə etibarilə əhəli artımına səbəb olduğundan nəticədə insanlar yaşayış üçün daha əlverişli yeni ərazilər kəşf edir və geniş ərazilərdə məskunlaşdılar.

Qədim dövrdə əhəli müxtəlif forma və ölçülü məişət və ovçuluq üçün nəzərdə tutulmuş əşyalardan istifadə edirdilər. Bu əşyalar onların işini daha da asanlaşdırırdı. Belə ki, "Xanlar, Daşkəsən, Gədəbəy və Dağlıq Qarabağda tapılan nizə ucu, ox, ayrı bıçaq, oraq dişləri, daş toxmaq eneolit dövrünü xatırladır. Ekspozisiyamızda nümayiş olunan dəvəgözündən (obsidian) hazırlanmış məişət əşyaları eneolit

dövrünə aiddir" (2, sah. 24).

Eneolit son mərhələsindən metal emalı sahəsində yeniliklər öz yerini almağa başladı. Bu da yeni dövrün, yəni tunc dövrünün təşəkkülü və inkişafına şərait yaratdı. Həmin dövrdə insanlar daha möhkəm və davamlı olan tuncu kəşf etdilər. "Məlumdur ki, təmiz misdən hazırlanmış alətlər çox kövrək olub tez sıradan çıxırdı. Onun davamlılığını artırmaq üçün uzun illər boyu çıxış yolu axtarıb qədim sənətkarlar nəticədə məqsədlərinə çatdılar. Misin tərkibinə sürmə, mərgümüş və nikel qatmaqla onun davamlılığını artıraraq istehsal qüvvəsini yüksəldilər. Tuncun sonrakı mərhələsində misin davamlılığını artırmaq üçün aşqar (qatışıq) kimi qalaydan daha çox istifadə olunurdu. Tərkibinə aşqarlar (sürmə, mərgümüş, nikel, qalay) qatılmış ərinti tunc adlanırdı. Son məlumatlara əsasən, Azərbaycanda tunc dövrü e.ə. IV minilliyin ikinci yarısından başlayaraq e.ə. II minilliyin sonuna qədər davam etmişdir" (7, sah. 35).

Qeyd etmək lazımdır ki, muzeyin həm fondunda qorunub saxlanılan, həm də ekspozisiya zalında nümayiş olunan tunc dövrünə aid maddi mədəniyyət nümunələrinin ümumi sayı 4404 ədəddir. Burada arxeoloji, etnoqrafik, numizmatik, heykəltəraşlıq və s. maddi mədəniyyət nümunələri aiddir.

Gəncə çayı sahillərində, o cümlədən Gəncə yaxınlığındakı kurqanlardan tapılmış tuncdan hazırlanmış bıçaq, balta, təbəzlin və s. əşyalar möhkəmliyi, forma və quruluşu ilə fərqlənir. Bu da həmin ərazidə mövcud olmuş mədəniyyətin və sənətkarlığın özünəməxsusluğunu bir daha təsdiqləyir.

Gəncə şəhəri ərazisində qədim dövrdə əhalinin mövcudluğu ilə bağlı M.Altman fikir bildirib. "1949-cu ildə "Gəncə şəhərinin tarixi oçerki" adlı rusca kitab yazan M.Altman da əsasən İ.Cəfərzadənin fikirlərinə söykənir: "Qazıntıların nəticəsi tam yaqınlıq verir ki, şəhərin ərazisində hələ qədim dövrlərdən yaşayış mövcud olub. Kurqan axtarışları bürünc dövrünə (eramızdan əvvəl I minillik) aid zəngin material verir. Naxışlı qara saxsılar, bürünc qılınclar, oxlar, qolbaqlar, muncuqlar və s. həmin kurqanlarla bağlı yaşayış yerlərində üzə çıxarılıb. Bütün kompleks onu deməyə əsas verir ki, lap qədim dövrlərdən buranın çoxlu daimi sakini varmış" (8, sah. 45).

Tunc dövründə sümükdən hazırlanmış alətlərin sayı eneolit dövrü ilə müqayisədə nisbətən az olsa da, sümükləmə sənətinin inkişafının göstərici dəlilləri çoxluq təşkil edir. "Sümükdən biz, iynə, müxtəlif bəzək əşyaları, iy ucluqları (əyiciklər) hazırlanmışdır" (7, sah. 39). Bunun maddi-mədəni sübutu olaraq tunc dövrünə aid iynələr, tunc iynələr, heyvan sümükləri və at ləvazimatları da bu zalda öz yerini almaqdadır.

Gəncə yaxınlığından tapılmış tunc təbəzlin və onun düzəldilməsi üçün istifadə olunmuş daş qəlib muzeyimizdəki ən dəyərli ekspонатlar sırasına daxildir. "C.Ə.Xəlilovun fikrincə, son tunc və ilk dəmir dövründə Azərbaycanın qərb bölgəsində yaşayan tayfalar təbəzlin baltaların istehsalı ilə məşğul olmuşlar" (9, sah. 39).

"Azərbaycan ərazisində əldə olunmuş daş və tunc baltalar, təbəzlin balta tökmək üçün qəlib formalarına əsaslanaraq demək mümkündür ki, təbəzlin baltalar yerli istehsalın məhsuludur" (9, sah. 39).

Ekspozisiya zalında həmçinin orağ, toxuculuq dəzgahının hissələri və tunc dövrünə aid kurqandan arxeoloji qazıntılar zamanı tapılmış parça nümunələri nümayiş olunur. Gəncə çayı və Xanlar rayonu ərazisində kurqanlarda arxeoloji qazıntılardan sonrakı fotoşəkillər də muzeyin bu zalındadır. Gəncə yaxınlığında 11 nömrəli kurqanda atlı atın üstündə basdırılıb, məhz dəfn prosesinin sxemini də burada görmək mümkündür. Xanlar rayonu ərazisində tunc dövrünə aid taxıldöyən lövhə üzərində bükülmüş vəziyyətdə insan qəbrinin fotosəkil zalda nümayiş etdirilir.

Gəncə ərazisində bir neçə xarici arxeoloq araşdırma aparmışdır. "1903-cü ildən etibarən Yelenendorfda (indiki Göygöl) əczaxanada kimyaçı işləyən Q.Rozendorf Yelizavetpol quberniyasının arxeoloji abidələrində araşdırmalar apararaq əldə etdiyi nəticələr haqqında Sankt-Peterburqda "İmperator yanında arxeoloji komissiyanın hesabatı"nda məqalə dərc etdirib. Elə həmin dövrdə 1901-ci ildə yaradılmış Moskva Arxeoloji Cəmiyyətinin Qafqaz bölməsi Tiflisdə fəaliyyət göstərməkdə idi. Bu xətlə 1902-ci ildə M.Mayevski adlı şəxs tərəfindən Kür-Araz ovalığı abidələrinin bir hissəsi qeydə alındı. 1905-ci ildən hərbi zabıt V.Skinder Gəncə çayı vadisində arxeoloji qazıntı işləri ilə məşğul olub" (10, səh.29).

Muzey eksponatları içərisində öz spesifik görünüşünə görə seçilən svastikalı gil qab daha çox diqqət çəkir. Qara keramikadan hazırlanan bu tunc dövrün nehrəsi üzərində svastika (ucları düzbucaqlı şəkildə, əyilmiş, xaçşəkilli ən qədim hind nişanı), gövdə hissəsində üçbucağı xatırladan ornamentlər, içərisində isə buğda təsvirləri var. Həmçinin zalda svastika haqqında ümumi məlumat verilən yazı və fotosəkil də nümayiş etdirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, svastika ən qədim və çox yayılmış qrafik simvollarından biridir. Svastika mistik simvolları aid edilir və mistik məna daşıyır. Bəzi mütəxəssislər bu simvolu 4 əsas ünsürün göstəricisi kimi izah etməyə çalışırlar. Svastikanın digər adı "qammalı xaç"dır. Bu ad yunanca qamma hərfinə və xaç şəklinə əsaslanaraq verilib.

Qeyd edək ki, "Çərxi-fələk" (svastika) işarəsi də günəşin rəmzidir. Bu işarədə günəş qanadlı təsvir olunub" (9, səh. 83).

Zalda tunc dövrünə aid "dəmirağac" adlı ağacdan bir parça nümunə də sərgilənir. Həmin vaxt sənətkarlıq əvvəlki dövrlərə nisbətən xeyli inkişaf etmişdi. Onlar məişətdə işlənən əmək alətləri ilə bərabər, tuncdan müxtəlif silahlar, bəzək əşyaları da düzəldirdilər. Arxeoloji qazıntı zamanı əldə edilmiş silahlar: xəncər, qılınc, balta, ox ucluqları və s. muzeyimizdə saxlanılır. Azərbaycanda tuncdan hazırlanmış bəzək əşyaları da az deyildir. Buraya saç üçün müxtəlif forma və ölçüdə burmalar, bəzəklər, eynəkşəkilli asmalar (dairəvi formada, bəzəkli şəkildə hazırlanan bəzək əşyası), gərdənliklər, sırğalar, kəmərlər, bənddaşı, alın bəzəyi, cıqqa, sancaqlar, sinə bəzəkləri, tunc muncuqlar, pastadadan, əqiqdən hazırlanmış muncuqlar, biləzliklər, üzük, düymələr daxildir ki, muzeyimizin ekspozisiyasında görə bilərsiniz.

Tunc dövrdə insanlar müxtəli növ bəzək əşyalarının düzəldilməsinə daha çox üstünlük verirdilər. Bunlardan biri də əsas sənətkarlıq nümunələrindən sayılan asma idi. "Sinə bəzəklərinin bir növü də müxtəlif formaya malik asmalardır. Müxtəlif formalarda hazırlanmış asmaların yuxarı hissəsində ipə, məftilə və yaxud zəncirə keçirib as-

maq üçün deşik açılmışdır. Bu növ bəzək nümunələrinə diskşəkilli, təbəzlin formalı, daraqvarı, alt hissəsi dairəvi və ovalvarı şəkildə düzəldilmiş, lövbərvarı, qaşiqvarı, trapesiya, zinqirov formalı və heyvan fiqurlarından ibarət asmalar aiddir" (9, səh. 21).

"Döş bəzəklərinin digər növü disklərdir. Nazik tunc təbəqədən və sürmədən hazırlanmış, üzəri zərbəmə, qravür üsulları ilə işlənmişdir" (9, səh. 21).

Tunc dövründə dəfn ayinləri müxtəlif şəkildə icra olunurdu. Belə ki, ölümləri basdıran zaman yanına müxtəlif əşyalar da qoyurdular. Həmin əşyalar qadın və kişiyə görə fərqlənirdi. Qadın dəfn olunan zaman müxtəlif bəzək əşyaları, kişilərin yanına isə silahlar qoyularaq dəfn olunurdu. Ekspozisiyada Xanlar rayonunda kurqandan tapılmış, e.ə. II minilliyinə aid, boyu 2 m 20 sm olan qadın skeleti və qadınla bərabər basdırılmış bəzək və məişət əşyaları nümayiş etdirilir.

Azərbaycanda əsasən oda sitayişə görə əsas din atəşpərəstlik sayılırdı. Dinin banisi Zərdüşt sosial bərabərliyi təbliğ edirdi. Zərdüştün yaşadığı dövr və dini təlimi başladığı yer mübahisəlidir. Zərdüştilik dini təlimi "Avesta" dini kitabında öz əksini tapıb. "Avesta" qədim Ari (İrandilli) xalqların dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi "Təkallahlılıq" kitabı hesab edilir. Tərkib hissələri e.ə I minilliyin I yarısında formalaşmağa başlayıb. "Avesta" dünyagörüşü üçün ifrat dualizm (maddi və ruhi substansiyaları bərabər hüquqlu başlanğıclar bilən fəlsəfi təlim) hakimdir. Ekspozisiyamızda rəssam F.Abdullayevin "Avesta"nın yandırılması" rəsmi nümayiş olunur. Rəsmdə təsvir belədir: "Avesta" alovlar içərisində yanır və bunu ağsaçlı və saqqallı yaşlı bir kişi kənardan oturub seyr edir. Onun əlində başlığı kürəşəkilli çomaq var. Arxa fonda isə müharibə təsviri verilib. Hansı ki insanlar bir-birini qətlə yetirir. Rəsmdən görüldüyü kimi, rəssam Zərdüştlük dinini özünəməxsus şəkildə ifadə etməyə çalışmışdır.

"1892–1903-cü illərdə Şuşada alman dili müəllimi işləmiş Emil Resler Qarabağ və Gəncə çayı vadisində arxeoloji abidələrin tədqiqi ilə məşğul olmuş, eneolit, tunc və dəmir dövrlərinə aid maraqlı material toplamış və yuxarıda adları çəkilən "nadir əşya həvəskarları"ndan fərqli, öz işi barədə ətraflı hesabat qoyub getmişdir. Həmin hesabat bu günə qədər arxeoloqlar və tarixçilər üçün qiymətli mənbə hesab olunur" (10, səh. 29).

Küp qəbirlərin Zaqafqaziya ərazisində nə vaxt meydana çıxması hələ də tamamilə aydınlaşdırılmayıb. Lakin bizə məlumdur ki, bu adət Şərqi xalqlarında e.ə. III minilliklərə aiddir. Ekspozisiyada küp qəbir avadanlıqları, arxeoloji qazıntılar zamanı tapılmış dəfn küpləri, dəfn adətlərinə aid rəsmlər, təsərrüfat küpləri tamaşaçıların marağına səbəb olur.

Gəncəətrafı bölgələrdə, o cümlədən Mingaçevirdə aşkarlanmış albanlara məxsus küp qəbirləri əsasən iki hissəyə (böyüklər və uşaqlar üçün) ayırmaq olar. Bu küp qəbirlərin hamısı qırmızı rəngdədir. Böyüklər üçün qəbir küpləri təsadüfi halda qulplu, uşaqlar üçün qəbir küpləri nadir halda qulpsuz düzəldilir, bəzən böyüklər üçün qəbir küplərinin dibinə yaxın yerdə kiçik bir deşik açılır. Küp qəbirlərdə bəzən at, qaramal, davar skeletlərinə də rast gəlinir.

Bu bölgələrdən üzə çıxarılmış küp qəbirlərin bir neçəsi nəzərə alınmazsa, hamısının ağız hissəsi şimal-qərbə, dib hissəsi cənub-

şərqi tərəf böyrü üstədir. Küplərin ağız hissəsi çox vaxt sınımış iri küplərin hissələri və ya daşlarla, bəzi hallarda isə çiy kərpiclə örtülüb.

Gəncə-Qazax və Mingaçevir zonalarında aşkarlanmış hər bir qəbir küpünün içərisində bir ölü, nadir hallarda iki ölü basdırılmışdır. Ölümlər dizdən bükülü, əlləri üzünə doğru qaldırılmış halda sol və ya sağ böyrü üstədir.

Qəbir küplərinin əsasən ağız hissəsinə yaxın yerdə təsadüf edilən od izlərindən məlum olur ki, dəfn zamanı burada tonqal qalamışlar. Güman edildiyinə görə, məqsəd qəbri şər qüvvələrdən təmizləmək, ya qurban vermək, ya da ehsan hazırlığı üçün imiş.

Tunc dövründəki kimi, dəmir dövründə də təsərrüfatda əkinçilik və maldarlıq əsas rol oynayırdı. Dəmir dövründə əsas sənətkarlıq nümunəsi olan dulusçuluq xüsusilə inkişaf etmişdi. Artıq bu dövrdə gil məmulatlar həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət cəhətcə üstünlük təşkil edir. Əgər dəmir dövrünün əvvəllərində qaramtıl, boz və qırmızı rəngli qablara rast gəlinirdisə, sonralar əsasən qırmızı rənglərə təsadüf olunurdu. Ekspozisiyamızın ikinci salonunda qırmızı gildən hazırlanmış maye içmək üçün qablar muzeyimizi bəzəyir.

Muzeydə ekspozisiyaboyu Azərbaycan ərazisində yaşamış tay-

faların, ilkin dövlət qurumlarının, dövlətlərin, onların ticarət yollarının xəritələri və bir çox sxemləri öz əksini tapır. Bildiyimiz kimi, hələ qədim dövrlərdən bəri Azərbaycanın digər yaxın ölkələrlə ticarət əlaqələri vardı. Münasibətlərin tarixi genişlənməsinə möhkəmlənməsi ölkəmizin nüfuzunun daha da artması ilə nəticələnirdi. Məhz bu baxımdan müasir dövrümüzdə də Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda tanınmasının kökləri qədim dövrə söykənir.

E.ə. I minilliyin əvvəllərində Cənubi Azərbaycan ərazisində mərkəzləşmiş təsisatın meydana gəlməsi üçün şərait yaranır və yeni təşkil olunmuş dövlət Manna adlanır. Ekspozisiyada Azərbaycanın tarixi ərazisinin və Manna dövlətinin xəritələri verilmişdir. Bu xəritələrdən həmin dövrdə qədim Azərbaycana daxil olan əraziləri görmək mümkündür.

Nəticə etibarilə qeyd edə bilərik ki, Nizami Gəncəvi adına Gəncə Dövlət Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyinin qədim dövrünə aid eksponatları özünəməxsusluğu və müxtəlifliyi ilə fərqlənir. Hansı ki digər tarix-diyarşünaslıq muzeylərində eyni maddi mədəniyyət nümunələrinə rast gəlinmir. Bu da ilk növbədə Gəncədə yaşayan əhalinin dünyagörüşü, etnoqrafiyası, mədəniyyəti məişətindən xəbər verir. ♦

#### Ədəbiyyat:

1. Qurbanova Elfira, Əlizadə Apdin. "Muzeylərdə elmi tədqiqat işinin təşkili və metodikası" fənni üzrə tədrisin Bolonya təhsil sistemində uyğunlaşdırılması və tətbiqi. Bakı, "Təknur", 2009, 271 s.
2. Nizami Gəncəvi adına Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi (1924–2014). Elmi rəhbəri tarix üzrə fəlsəfə doktoru Samir Pişnamazzadə, redaktoru Ramil Vəliyev (elmi heyət: Əsmət Qasımova, Xəyalə Əliyeva, rəyçi: tarix elmləri namizədi Cavid Bağırzadə). Gəncə, "Gəncə-poliqrafiya"–2014, 172 s.
3. Əmirxanov Sabir. Muzeyşünaslıq. Bakı, "Biznes Universiteti" nəşriyyatı–2012, 111 s.
4. İsayev Əhməd. Gəncə və gəncəlilər. Bakı, "Qapp-poliqraf", Bakı–2002, 464 s.
5. Azərbaycan arxeologiyası. VI cildə, I cild. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu. Bakı, "Şərqi-Qərb"–2008, 244 s.
6. Azərbaycan etnoqrafiyası. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu, Bakı, "Şərqi-Qərb"–2007, 381 s.
7. Azərbaycan tarixi. I cild. Dərslük. Yenidən işlənmiş ikinci nəşri. Z.M.Bünyadovun və Y.B.Yusifovun redaktəsi ilə. Bakı, "Çıraq"–2007, 720 s.
8. İsayev Əhməd. Qalalar. Tarixi abidələr haqqında publisistik qeydlər. Məqalələr-öçerklər. Bakı, "Çaşıoğlu"–2013, 334 s.
9. Avşarova İ.N. Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti tayfalarının bədii tunc məmulatı (e.ə XIV–VII əsrlər). Bakı, "Nurlan"–2007, 192 s.
10. Avşarova İ.N., Pirquliyeva Q.Ə. Qafqaz arxeologiyası. Dərslük. Bakı, "Bakı Universitet nəşriyyatı"–2010, 248 s.

#### Резюме

В статье представлен обзор древних экспонатов Гянджинского Государственного исторического музея имени Низами Гянджеви.

**Ключевые слова:** Гянджа, этнография, музей, памятник, экспозиция, археологический, этнографический.

#### Summary

The article informs general information about the ancient exhibitions of Ganja History-Ethnography museum named after N.Ganjavi.

**Key words:** Ganja, ethnography, museum, monument, exhibit, archaeological, ethnographic